

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ФЛОРИСТИЧНИХ І ФАУНІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ
ФЛОРИСТИЧНИХ І ФАУНІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

• • •

**REGIONAL ASPECTS
OF FLORISTIC AND FAUNISTIC RESEARCH**

MINISTRY OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND NATURAL RESOURCES OF UKRAINE
CHEREMOSH NATIONAL PARK
KHOTYN NATIONAL PARK
YURIY FEDKOVYCH CHERNIVTSI NATIONAL UNIVERSITY
EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC INSTITUTE OF BIOLOGY, CHEMISTRY AND BIORESOURCES
CENTRE FOR ECOLOGICAL EDUCATION IN BIODIVERSITY CONSERVATION
CHERNIVTSI REGIONAL MUSEUM
BUKOVYNIAN SOCIETY OF NATURE INVESTIGATORS
NGO «UKRAINIAN NATURE CONSERVATION GROUP»
INSTITUTE FOR EVOLUTIONARY ECOLOGY NAS OF UKRAINE
NATIONAL ACADEMY OF THE SECURITY SERVICE OF UKRAINE
CHERNIVTSI REGIONAL ORGANIZATION OF THE UKRAINIAN SOCIETY OF NATURE CONSERVATION
PUSZCZA ROMINCKA LANDSCAPE PARK
ROMINCKA FOREST FUND

REGIONAL ASPECTS OF FLORISTIC AND FAUNISTIC RESEARCH

**PROCEEDINGS OF THE SIXTH INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE**

12-13 October 2023

Putyla, Chernivtsi region, UKRAINE

Edited by

Prof. I. I. Chornei, DSc

I. V. Skilsky, PhD

D. I. Yuzyk, PhD

O. V. Vasyliuk

МІНІСТЕРСТВО ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК «ЧЕРЕМОСЬКИЙ»
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК «ХОТИНСЬКИЙ»
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ БІОЛОГІЇ, ХІМІЇ ТА БІОРЕСУРСІВ
ЕКОЛОГО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ЦЕНТР ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ
БУКОВИНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ПРИРОДОДОСЛІДНИКІВ
ГО «УКРАЇНСЬКА ПРИРОДООХОРОННА ГРУПА»
ІНСТИТУТ ЕВОЛЮЦІЙНОЇ ЕКОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА ОХОРОНИ ПРИРОДИ
ЛАНДШАФТНИЙ ПАРК «ПУЩА РОМІНЦЬСКА»
ФОНД РОМІНЦЬКОЇ ПУЩІ

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ФЛОРИСТИЧНИХ І ФАУНІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**МАТЕРІАЛИ ШОСТОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

12-13 жовтня 2023 року

смт Путила, Чернівецька область, УКРАЇНА

Наукові редактори

доктор біологічних наук, професор **І. І. Чорней**,
кандидат біологічних наук **І. В. Скільський**,
кандидат біологічних наук **Д. І. Юзик**,
О. В. Василюк

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Чернівецького обласного краєзнавчого музею
(протокол № 4 від 5 вересня 2023 року)*

Голова редакційної колегії: к. б. н. **Д. І. Юзик** (Національний природний парк «Черемоський»)

Відповідальний секретар редакційної колегії: **Т. В. Савчук** (Національний природний парк «Черемоський»)

Члени редакційної колегії: д. б. н., доцент **В. В. Буджак** (Інститут еволюційної екології НАН України); **О. В. Василюк** (ГО «Українська природоохоронна група», Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України); к. б. н., с. н. с. **М. В. Величко** (Національна академія Служби безпеки України); **В. О. Гребенщиков** (Національний природний парк «Черемоський»); к. г. н., с. н. с. **В. П. Коржик** (Чернівецька обласна організація Українського товариства охорони природи, Буковинське товариство природодослідників); **Я. Красєвський** (Ландшафтний парк «Пуща Ромінтська», Фонд Ромінтської пущі (Польща)); д. б. н., професор **М. М. Марченко** (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича); д. г. н., професор **Б. Т. Рідуш** (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича); к. б. н. **І. В. Скільський** (Чернівецький обласний краєзнавчий музей, Національний природний парк «Хотинський»); к. б. н. **Н. А. Смірнов** (Чернівецький обласний краєзнавчий музей); к. б. н. **А. І. Токарюк** (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича); д. б. н., професор **І. І. Чорней** (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича); **А. В. Юзик** (Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди)

Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матеріали Шостої міжнародної науково-практичної конференції (12-13 жовтня 2023 року, смт Путила, Чернівецька область, Україна) / наук. ред. І. І. Чорней, І. В. Скільський, Д. І. Юзик, О. В. Василюк. – Чернівці : Друк Арт, 2023. – 320 с. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 35).

ISBN 978-617-8129-39-2

Представлені результати досліджень науковців з України, Великої Британії, Чеської Республіки, Словачької Республіки і Польщі. Вони відображають теоретичні, методологічні та практичні проблеми моніторингу біологічного і ландшафтного різноманіття, становлення й розвитку заповідної справи, актуальні питання охорони природи, екологічної освіти, рекреації.

Для співробітників наукових установ, викладачів і студентів природничих спеціальностей закладів вищої освіти, вчителів біології та географії загальноосвітніх шкіл, екологів і краєзнавців.

УДК 502.75:591.9

4. Очищення території. Очищення від засмічення території у вигляді залишків зруйнованих споруд, знищеної військової та цивільної техніки, побутового сміття від життєдіяльності збройних сил тощо.

5. Рекультивация. Види рекультивации:

- груба рекультивация шляхом засипання ґрунтом інженерно-фортифікаційних споруд;
- груба рекультивация шляхом засипання ґрунтом вивів від вибухів боеприпасів;
- землювання сільськогосподарських земель, тобто нанесення родючого шару ґрунту поверх ділянок грубої рекультивации;
- хімічна рекультивация, відновлення хімічного складу ґрунтів, особливо забруднених компонентами та залишками вибухових речовин;
- біологічна рекультивация шляхом створення пасовищ, сінокосів, парків;
- лісова рекультивация, яка проводиться на малородючих ґрунтах шляхом посадки деревної рослинності.

Встановлення статусу об'єктів ПЗФ буде слугувати для природного відновлення за рахунок тривалих природних процесів, створення об'єктів ПЗФ як загальнодержавного, так місцевого значення. Основу їх складають території, які мають категорії заказників, де встановлюється природоохоронний режим обмежень, а не заборон. Найбільш ефективними територіями ПЗФ є ті, для управління якими створені спеціальні адміністрації, а саме: біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки. Необхідно дотримуватись режиму прибережних захисних смуг, що є важливим фактором запобігання забрудненню водойм. Прибережні захисні смуги є правоохоронною територією з режимом обмеженої господарської діяльності.

ПРО ВПЛИВ НЕГАТИВНИХ ФАКТОРІВ, ВИКЛИКАНИХ ВІЙСЬКОВИМИ ДІЯМИ, НА ГНІЗДОВУ ОРНІТОФАУНУ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «БІЛОБЕРЕЖЖЯ СВЯТОСЛАВА»

В. Б. Чаус¹, К. О. Редінов^{1,2}, Є. О. Касьянов¹

¹Національний природний парк «Білобережжя Святослава», УКРАЇНА

naukabs@ukr.net

²Регіональний ландшафтний парк «Кінбурнська коса», УКРАЇНА

brufinus@gmail.com

Про фактори та масштаби впливу військових дій на гніздувачих птахів Кінбурнської коси [4 з уточн.], де розташовані декілька заповідних об'єктів – РЛП «Кінбурнська коса», НПП «Білобережжя Святослава» та Чорноморський біосферний заповідник (ЧБЗ) [5], ми можемо судити лише на основі епізодичних повідомлень місцевих жителів та даних космічної зйомки. Від початку російсько-української війни (березень 2022 року) територія Кінбурнської коси окупована, замінована та майже недоступна для натурних досліджень.

Внаслідок військових дій з березня 2022 року по червень 2023 року на Кінбурнській косі відбулась низка масштабних пожеж у природних комплексах НПП «Білобережжя Святослава», РЛП «Кінбурнська коса» і ЧБЗ та на територіях сіл. Вигоріли масиви плавнів, природних і штучних лісів, степових і лучних ділянок. В окремих виділах зафіксовано по кілька пожеж протягом року. Масштаби вигорілих площ, що складають більше 4780 га, встановлені методом дешифрації супутникових знімків [1; 7; 8], є безпрецедентними для території Кінбурнської коси (рис. 1).

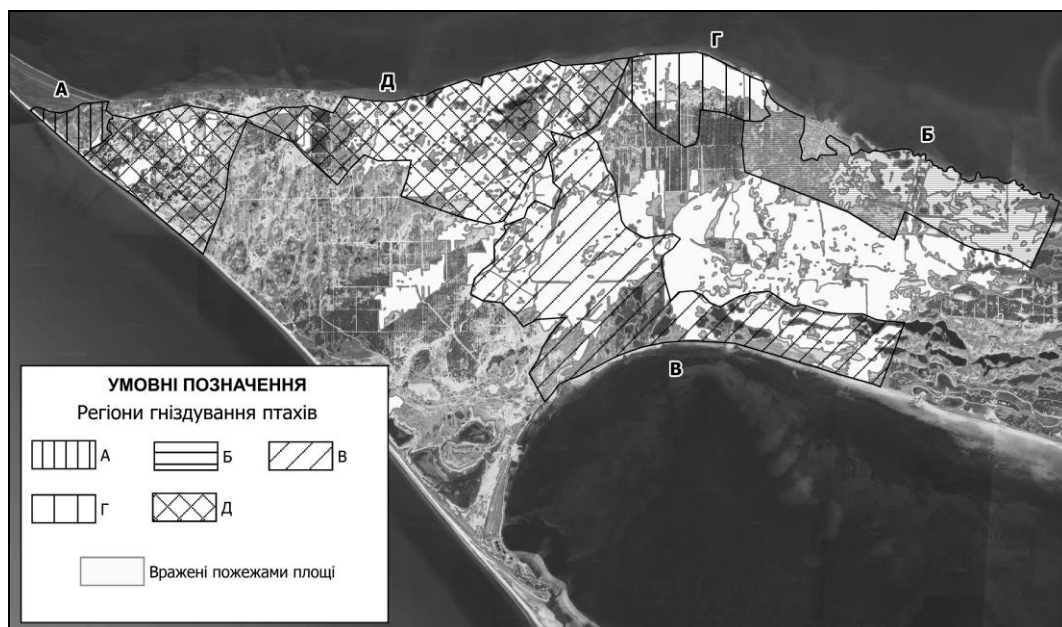

Рис. 1. Картохема уражених пожежами площ відносно територій гніздування птахів (А-Д – див. таблицю).

Загалом на території, де відбулися пожежі, знищено оселища (місця гніздування) близько 100 видів птахів, тобто більшості з переліку гніздових видів [2; 4 з уточн.; 6]. З високою долею вірогідності можна стверджувати, що внаслідок пожеж були знищені гнізда та виводки водно-болотних, степових і деревно-чагарникових видів. Також птахи постраждали від потужного фактора турбування (вибухи, світлові спалахи, проїзд важкої техніки, перебування військових). Мали місце виливи нафтопродуктів та інших хімічних речовин, які забруднили оперення птахів. Безпосередньо фактів загибелі птахів від пожеж та вибухів не вдалось зафіксувати, оскільки рух по косі становить загрозу для життя. Достовірно відомо лише про факт пошкодження гнізда орлана-білохвоста у кварталі № 5 Василівського лісництва ОДЛМГ. Потенційно від військових дій постраждали занесені до Червоної книги України орлан-білохвіст, пухівка, нерозень, кулик-довгоніг, чоботар, кулик-сорока, морський пісочник, малий крячок та інші. Військові дії безперечно розігнали колонії птахів, у тому числі розміщені на штучних островах та острівцях. Види птахів, які з великою вірогідністю постраждали в період розмноження внаслідок пожеж в урочищах НПП «Білобережжя Святослава», наведені в таблиці.

Окремим фактором негативного впливу на гніздову орнітофауну значного масштабу є повинь, що викликана руйнуванням греблі Каховської ГЕС.

У 2023 році Кінбурнська коса додатково зазнала впливу війни. Внаслідок підриву 6 червня близько 2⁵⁰ греблі Каховської ГЕС відбулося підтоплення природних комплексів на узбережжі Дніпро-Бузького лиману та частково сіл Василівка і Покровське. Станом на 18⁰⁰ 7.06.2023 р. в с. Василівка рівень води піднявся на 0,8 м та продовжував рости. Максимальний рівень води спостерігався наступного дня, приблизно 1 м і вище. Протягом наступного тижня рівень води знизився до звичайного. Внаслідок цієї техногенної катастрофи були підтоплені озера в ур. Бієнкові плавні (заповідна зона НПП «Білобережжя Святослава»), ур. Василівські стави й інші озерні комплекси, степо-лучні та деревно-чагарникові ділянки, прилеглі до узбережжя (рис. 2).

Оскільки підтоплення відбулося в розпал гніздового періоду, ми попередньо визначили види птахів, які постраждали від різкого підйому води, внаслідок знищення гнізд та загибелі пташенят. З водно-болотних видів це лебідь-шипун (*Cygnus olor*), крижень (*Anas platyrhynchos*), чернь червонодзьоба

(*Netta rufina*), попелюх (*Aythya ferina*), бурай (*Botaurus stellaris*), бурайчик (*Ixobrychus minutus*), чепура велика (*Casmerodius albus*), чапля сіра (*Ardea cinerea*), чапля руда (*Ardea purpurea*), пірникоза велика (*Podiceps cristatus*), лунь очеретяний (*Circus aeruginosus*), пастушок водяний (*Rallus aquaticus*), курочка водяна (*Gallinula chloropus*), лиска (*Fulica atra*), довгоніг (*Himantopus himantopus*), коловодник звичайний (*Tringa totanus*), очеретянка велика (*Acrocephalus arundinaceus*) й інші. Серед лучно-степових та деревно-чагарникових видів постраждали посмітюха (*Galerida cristata*), жайворонок степовий (*Melanocorypha calandra*), жайворонок польовий (*Alauda arvensis*), щеврик польовий (*Anthus campestris*), кропив'янка сіра (*Sylvia communis*), сорокопуд терновий (*Lanius collurio*), просянка (*Miliaria calandra*), вівсянка звичайна (*Emberiza citrinella*) й інші.

Локалізації пожеж у 2022 році в основних урочищах НПП «Білобережжя Святослава» та види птахів, які постраждали від них у гніздовий період

Урочища / локалізація	Період пожеж	Види птахів на гніздуванні / годуванні виводків
А. Основа коси Кінбурнська Стрілка	березень	чайка, сова вухата, жайворонок польовий, жайворонок степовий, просянка й інші
Б. Околиці с. Василівка, Василівські плавні, район Ставкового господарства, район оз. Велике, Красне	березень – вересень	орлан-білохвіст, лунь очеретяний, сова вухата, крижень, попелюх, галагаз, чапля сіра, чепура велика, чапля руда, бугай, бугайчик, пірникоза велика, курочка водяна, пастушок водяний, лиска, лежень, кулик-довгоніг, чоботар, коловодник звичайний, щеврик польовий, жайворонок польовий, жайворонок степовий, сорокопуд чорнолобий, сорокопуд терновий, просянка, вівсянка очеретяна, посмітюха, зяблик, коноплянка, плиса біла, синиця вусата, цвіркун солов'їний, очеретянка велика, очеретянка ставкова, кам'янка звичайна, горобець польовий, ворона сіра, сорока й інші
В. Антерлицькі озера, хутір Чимилівка та саги навколо, район Гуриних озер, озера на узбережжі Ягорлицької затоки, ур. Біла хата	червень – вересень	галагаз, крижень, попелюх, горлиця звичайна, дятел сірийський, жайворонок польовий, жайворонок степовий, жайворонок лісовий, щеврик польовий, просянка, зяблик, мухоловка сіра, шпак звичайний, сорокопуд чорнолобий, сорокопуд терновий, синиця велика, щиглик, зеленяк, плиса біла, ластівка сільська, горобець польовий та інші
Г. Кучугури Сагайдачного та навколишні саги	липень	горлиця звичайна, жайворонок польовий, жайворонок степовий, щеврик польовий, просянка, зяблик, кропив'янка сіра й інші
Д. Нижні кучугури, околиці с. Покровське, ур. Бієнкові плавні, Комендантське	серпень – вересень	лиса, курочка водяна, синиця вусата, вівсянка очеретяна, просянка, жайворонок польовий, жайворонок степовий та інші

Не зважаючи на те, що до зарегулювання русла Дніпра, зокрема створення дамби Каховської ГЕС, прибережна територія Кінбурнської коси в районі Бієнкових і Василівських плавнів регулярно підтоплювалась під час весняних повеней, це природне явище не завдавало значної шкоди і «промивало» плавневі комплекси та нерестові системи озер. Після зарегулювання р. Дніпро також відбувались періодичні скиди води з Каховського водосховища, але вони не мали такого масштабу, як після підризу греблі, та не співпадали з основним періодом завершення гніздування птахів на частині затоплюваних територій.

Отже, внаслідок впливу негативних факторів, викликаних військовими діями з початку березня 2022 року по червень 2023 року, знищено оселища близько 100 видів гніздуючих птахів. Птахи також постраждали від потужного фактора турбування (вибухи, пожежі, проїзд важкої техніки, перебування військових). Для урочищ, на підставі даних багаторічних спостережень та Літописів природи за періоди 2012-2021 років [3], авторами складено списки видів птахів (для окремих ділянок), які з великою вірогідністю постраждали внаслідок пожеж та повені на території НПП «Білобережжя Святослава».

Висновки. Нами охарактеризовано негативний вплив військових дій на популяції птахів у місцях їх традиційного гніздування, вигодовування пташенят та міграційних скупчень. Для отримання більш точних результатів, що потрібні для розрахунку шкоди в разі виникнення пожеж, як у період військових дій, так і в мирний час, необхідне акцентування уваги працівників установ ПЗФ на моніторингових спостереженнях за місцями гніздування з обов'язковим їх картуванням. У першу чергу це необхідно здійснювати на територіях урочищ:

- найбільш небезпечних у пожежному відношенні та важливих для гніздування птахів;

- на низинних територіях Кінбурнської коси, що можуть постраждати від різких повеневих явищ, характер яких після руйнування греблі Каховської ГЕС може мати вже зовсім інший масштаб, ніж під час її штатного функціонування в довоєнний період.

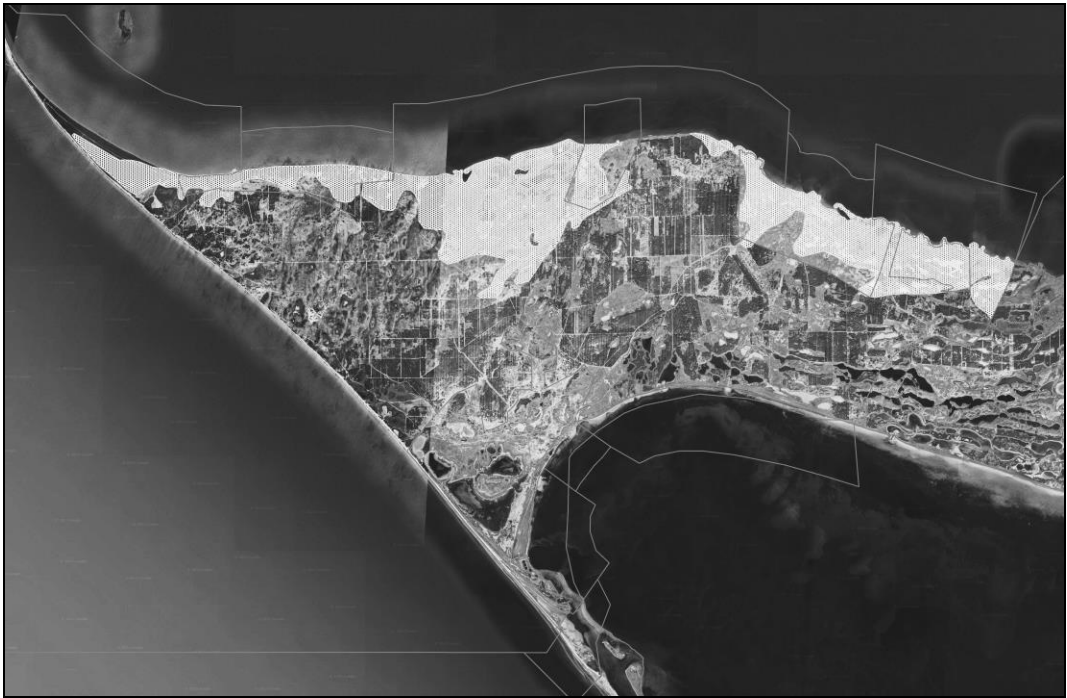

Рис. 2. Картохема ділянок Кінбурнського півострова (в межах Миколаївської області), що зазнали впливу затоплення після руйнування греблі Каховської ГЕС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Касьянов Є. О. Моніторинг пожеж в результаті бойових дій (2022-2023 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://arccg.is/1v1PnCO>.
2. Кузьменко Т. М., Струс Ю. М., Бронсков О. І., Банік М. В., Шидловський І. В., Весельський М. Ф., Редінов К. О., Грищенко В. М., Гаврилюк М. Н., Гайдаш О. М., Журавчак Р. О., Кузьменко Ю. В., Матвєєв М. Д., Полуда А. М., Пекло О. М., Скирпан М. В., Химин М. В., Яковлєв М. В., Яремченко О. А. Атлас гніздових птахів України. – К.: Українське товариство охорони птахів, 2021. – 296 с.
3. Літопис природи НПП «Білобережжя Святослава». – Очаків, 2013-2022. – Т. 1-10.
4. Редінов К. О., Петрович З. О. Орнітофауна регіонального ландшафтного парку «Кінбурнська коса» в гніздовий період // Запов. справа в Україні. – 2008. – Т. 14, вип. 2. – С. 63-67.
5. Редінов К. О., Петрович З. О. Історія заповідання та сучасний природоохоронний статус Кінбурнської коси та прилеглих акваторій і островів у межах Миколаївської області // Праці наук.-практ. конф. «Збереження біорізноманіття степової зони України в умовах змін клімату та природокористування (до 60-річчя створення Українського степового природного заповідника НАН України). – Дніпро: Середняк Т. К., 2021. – С. 187-192.
6. Редінов К. О., Петрович З. О., Панченко П. С., Форманюк О. О., Настаченко О. С. Інвентаризаційний список орнітофауни Кінбурнського півострова та прилеглих акваторій і островів у межах Миколаївської області // Беркут. – 2022. – Т. 31, вип. 1-2. – С. 1-18.
7. Copernicus Open Access Hub. The European Space Agency. – Digital resource at: <https://scihub.copernicus.eu/>.
8. Sentinel-Hub Playground. Sinergise Laboratory for geographical information systems, Ltd. Ljubljana, Slovenia. – Digital resource at: <https://apps.sentinel-hub.com/sentinel-playground/>.

Наукове видання

Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень

*Матеріали Шостої міжнародної
науково-практичної конференції*

12-13 жовтня 2023 року
смт Путила, Чернівецька область, Україна

Редактор І. В. Скільський
Технічний редактор І. В. Скільський
Для оформлення книги використані фото М. С. Атаманюка і Л. І. Мелешук
та ілюстрації з мережі Інтернет (UAnimals-Instagram, vseosvita.ua і <https://fons.pibig.info/23234.html>)
Підготовка до друку В. М. Дворського, А. В. Добрянського

Підписано до друку 12.09.2023. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Arial Narrow. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 26,00. Тираж 150 прим. Зам. 231313.

Видавець ТОВ «Друк Арт»
58018 Чернівці, вул. Маловокзальна, 2Д, т. 585-432
Ліцензія про державну реєстрацію ДК № 2741 від 15.01.2007 р.
Виготовлювач ФОП Варвус В. В.

